

Сердюк О.С.

доктор економічних наук, старший дослідник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА КОН'ЮНКТУРА В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

В умовах війни різко змінюється структура сукупного попиту на промислову продукцію, що призводить до радикальної деформації системи усталеної економічної кон'юнктури в державі. Як наслідок, капітал масово переорієнтовується на інші (перспективні в нових умовах) галузі господарства, економічні агенти змінюють пріоритети у відносинах, тоді як дистриб'ютори все більше звертаються до імпорту дефіцитної продукції. Усе це зумовлює економічну кризу перехідного періоду, яка є набагато потужнішою під час зворотного руху — при переході від військової економіки до економіки мирного часу.

Різка зміна структури сукупного попиту на промислову продукцію в умовах воєнного часу, в першу чергу, обумовлена зростанням потреб держави у продукції військового призначення, що спонукає уряд суттєво підвищувати видатки на оборону, за рахунок чого створюється додатковий попит на продукцію оборонно-промислового комплексу (ОПК). Додатковий попит (розмір якого залежить від масштабів військових дій) за незмінної пропозиції робить оборонний сектор промисловості та супутні йому галузі привабливими напрямками для інвестицій, що спричиняє притік капіталу до них. Частково цей притік відбувається за рахунок відтоку капіталу з інших галузей господарства, що зумовлює швидку деформацію усталеної економічної кон'юнктури.

Другим чинником, що сприяє такій деформації, є фінансування програм відновлення зруйнованого житла, підприємств, інфраструктури тощо. Завдяки цим програмам створюється додатковий попит на промислову продукцію, яка використовується в рамках відновлювальних робіт (метал, бетон, пластик тощо), через що зростає інвестиційна привабливість підприємств-виробників цієї продукції. Як наслідок, відбувається різка переорієнтація ринків праці, сировини та послуг на обслуговування цього «прибуткового» сектору (разом із підприємствами ОПК), що шкодить розвитку інших галузей господарства.

Однак, чи не найбільш значимим чинником, що зумовлює деформацію економічної кон'юнктури в умовах воєнного часу, є фактор створення додаткової купівельної спроможності населення. Частково він виникає завдяки двом попередньо розглянутим аспектам фінансування підприємств ОПК та програм відновлення зруйнованих об'єктів, де за рахунок додаткових державних видатків створюється додаткова купівельна спроможність для кола осіб, задіяних у цій сфері. Проте значно суттєвіший вплив на купівельну спроможність мають супутні оборонні видатки, пов'язані з виплатами грошового забезпечення військовослужбовцям, виплатами по інвалідності та родинам загиблих військових. Великий потік грошей, що таким чином вливається в економіку, створює значний додатковий попит з боку населення на споживчі товари, послуги, нерухомість тощо. Унаслідок цього починає швидко зростати інфляція, тоді як бізнес, маючи на меті отримати зиск від нової кон'юнктури споживчого ринку, спрямовує свій капітал у найбільш прибуткові сектори господарства. Це призводить до переформатування системи господарських відносин, оскільки деякі підприємства, в силу нових обставин (зростання відсоткової ставки за кредитом, подорожчання сировини, підвищення заробітної плати тощо), припиняють свою діяльність, тоді як інші, мотивовані зростаючим попитом, навпаки — розширюють виробництво.

Попри деформацію економічної кон'юнктури, криза початку військового часу минає відносно швидко та з помірними наслідками. Більшість працівників, що втратили роботу в умовах нової кон'юнктури, швидко знаходять роботу у секторах, які прямо або опосередковано підтримуються оборонними видатками. Нестачу вітчизняної продукції на

ринку швидко компенсує імпорт, а інфляція частково нівелюється завдяки зростанню заробітної плати. Однак весь цей перехід де-факто фінансується за рахунок понаднормових бюджетних коштів, які, як правило, залучаються у вигляді позик (внутрішніх та/або зовнішніх). За їх відсутності економіка повернеться до довоєнної спроможності, а отже кон'юнктура буде перебудовуватись до нових реалій, проте вже з набагато більш болючими наслідками.

Цілком логічно очікувати, що повернення до нормальної, збалансованої бюджетної політики відбудеться з настанням мирного часу. За таких умов, коли бюджетні видатки буде суттєво скорочено, слід очікувати зниження сукупного попиту на всі товари та послуги, у тому числі й на промислову продукцію. За інерцією бізнес продовжить виробництво продукції у попередніх обсягах, однак через зниження попиту більша її частина залишиться нереалізованою, що спричинить кризу перевиробництва. Дещо іншою може бути ситуація на підприємствах, що працюють за контрактом. Там фактичного перевиробництва продукції не відбудеться, однак наслідки будуть подібні до наслідків класичної кризи перевиробництва, а саме: незатребуваною залишиться значна частина виробничих потужностей та робочої сили, яку зрештою буде скорочено. Якщо у випадку короткотривалої кризи переходу до воєнної економіки звільнені робітники швидко знаходять роботу у галузях, що розвиваються за рахунок оборонних видатків, то в умовах повоєнної деформації економічної кон'юнктури, коли бюджетні видатки суттєво скорочено, потреба у додатковій робочій силі в інших галузях буде відсутня. Більше того, з огляду на загальне зниження купівельної спроможності, майже всі сектори господарства зазнають збитків, а отже будуть вимушені скорочувати виробництво до рівня актуального сукупного попиту. Як наслідок, зростатиме безробіття та інфляція, зменшуватимуться податкові надходження до бюджету, загострюватимуться соціальні проблеми.

Для попередження кризи переходу до повоєнної економічної кон'юнктури доцільно вжити заходів для сповільнення темпів зниження сукупного попиту на промислову продукцію у повоєнний період. Зокрема, доцільно тимчасово продовжити практику вливання понаднормових бюджетних коштів в економіку вже у повоєнний період. Однак ці вливання мають поступово скорочуватись, а додаткові кошти спрямовуватись на програми розвитку інфраструктури (будівництво автомобільних доріг, залізниць), будівництво соціальних об'єктів (лікарень, шкіл, дитячих садків), освіту та науку тощо. Це допоможе підтримати сукупний попит як на продукцію промислового виробництва, так і на товари широкого вжитку. Крім того, має сенс надати тимчасові податкові пільги секторам економіки, попит на продукцію яких найбільше впав після закінчення війни. Усе це має пом'якшити наслідки перехідного періоду.

Сторожук О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
магістр, група ОКД-23МЗ

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЄННИХ РЕАЛІЯХ

Реалії війни суттєво впливають на соціально-економічне становище України. У сфері підприємництва спостерігається дефіцит робочої сили, зокрема чоловіків, що пов'язано з мобілізацією значної частини чоловічого населення, яке нині виконує свій обов'язок перед Батьківщиною. Водночас економіка не може чекати на повернення всіх, хто перебуває на фронті або виїхав за кордон унаслідок повномасштабного військового вторгнення (таких нараховується приблизно 2,4 мільйона осіб, з яких, на жаль, ймовірно повернеться в Україну максимум половина). Крім того, існує ризик того, що після Перемоги возз'єднання українських родин буде відбуватися не в Україні, а за кордоном [1].